

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE
DOI Number: 10.53844/flsf.1166502

FELDMAN'IN MUTLULUKLA İLGİLİ TUTUMSAL HAZCILIK TEORİSİ

Murad OMay*

ÖZ

"Mutluluk" kavramı bazen bir zihin durumunu tasvir etmek için kullanılır. Bu kullanımıyla "mutluluk", felsefenin konusu değil gibi görünse de onun nasıl tanımlanabileceği ya da doğası felsefi inceleme konusudur ve önemlidir. Onun doğasıyla ilgili farklı felsefi teoriler bulunmaktadır. Bunlar genel olarak hazcı teoriler, duygusal durum teorileri, hayat memnuniyeti teorileri ve arzu tatmini teorileri olarak adlandırılır. Bunlar arasında hazcı teoriler farklı düşünürler tarafından savunulmuştur. Yakın dönemli hazcı teorilerden biri, Fred Feldman tarafından ileri sürülen mutlulukla ilgili tutumsal hazcılıktır. Bu çalışmamızda bu görüşü incelemeyi ve değerlendirmeyi deneyeceğiz. Çalışmamızın ilk bölümünde mutlulukla ilgili temel teorilerin kimler tarafından savunulduğunu ve genel olarak ne iddia ettiklerini ele alacağız. Daha sonraki bölümde mutlulukla ilgili duygusal hazcı teorinin iddialarını, Feldman'ın bu teoriyi nasıl formüle ettiğini ve eleştirdiğini inceleyeceğiz. Üçüncü bölümde Feldman'ın mutlulukla ilgili tutumsal hazcılık görüşünü ortaya koymayı deneyeceğiz. Çalışmamızın son bölümünde ise bu görüşün temel eleştirilerini ve Feldman'ın onlara cevaplarını inceledikten sonra bu eleştiri ve cevapları değerlendireceğiz.

Anahtar Sözcükler: Mutluluk, Mutluluk Teorileri, Mutluluk Hakkında Hazcı Teoriler, Fred Feldman, Tutumsal Hazcılık

FELDMAN'S THEORY OF ATTITUDINAL HEDONISM ABOUT HAPPINESS

ABSTRACT

The concept of "happiness" is sometimes used to describe a state of mind. Even if "happiness" in this usage seems not to be the subject of philosophy, how it can be defined or its nature is a matter of philosophical examination and is important. There are different philosophical theories about its nature. These are generally called as hedonistic theories, emotional state theories, life satisfaction theories, and desire-satisfaction theories. Among these, hedonistic theories have been defended by different thinkers. One of the recent hedonistic theories is the attitudinal hedonism of happiness claimed by Fred Feldman. In this study, we will try to examine and evaluate this view. In the first part of our study, we will deal with who defends the basic theories about happiness and what they claim in general. In the next section, we will examine what the sensory hedonistic theory about happiness claims and how Feldman formulates and criticizes this theory. In the third chapter, we will try to present Feldman's view of attitudinal hedonism about happiness. In the last part of our study, after examining the main criticisms of this view and Feldman's answers to them, we will evaluate these criticisms and answers.

Keywords: Happiness, Theories of Happiness, Hedonistic Theories About Happiness, Fred Feldman, Attitudinal Hedonism

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, İstanbul / Türkiye, E-posta: necati.omay@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-3980-9750

Makalenin geliş tarihi: 24.08.2022
Makalenin kabul tarihi: 06.10.2022

Submission Date: 24 August 2022
Approval Date: 06 October 2022

Giriş

“Mutluluk” kavramının farklı kullanımları olduğunu; onun bazen bir zihin durumunu tasvir etmek için kullanılırken, bazen de değerlendirici şekilde, bir kişinin iyi-durumdalığına (*well-being*) gönderme yaptığını, daha önceki bir çalışmamızda belirtmeye çalışmıştık.¹ Bir zihin durumu kullanımıyla “mutluluk”la ilgili felsefi incelemenin, “mutluluğ”un ne olduğu sorusuna cevap vererek deneysel araştırmalara temel teşkil etmesi; iyi-durumdalığın ne olduğuyla ilgili felsefi tartışmalara katkı sağlaması; ahlak felsefesindeki bazı teoriler açısından önem teşkil etmesi gibi nedenlerle önemli olduğunu yine daha önceki bir çalışmamızda ileri sürmüştük.² Bu çalışmamızda, mutlulukla ilgili önemli hazcı teorilerden biri olarak görülebilecek, Fred Feldman tarafından ileri sürülen mutlulukla ilgili tutumsal hazcılık teorisini incelemeye ve değerlendirmeye çalışacağız.

Bu amacımız doğrultusunda çalışmamız dört bölümden oluşacak. Onun ilk bölümünde, belirttiğimiz betimleyici kullanımıyla “mutluluğ”un ne olduğuna ya da doğasına yönelik felsefi bir incelemenin neyi ortaya koymaya çalıştığını netleştirip mutlulukla ilgili mevcut felsefi teori kümelerinin neler olduğunu, kimler tarafından savunulduklarını ve kısaca ne iddia ettiklerini genel hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağız. Sonraki bölümde, Feldman’ın tutumsal hazcılık yaklaşımını daha iyi inceleyebilmek için, Feldman’a göre mutlulukla ilgili duyusal hazcı teorilerin ne iddia ettiklerini, onun bu teorileri nasıl formüle ettiğini ve eleştirdiğini ele alacağız. Üçüncü bölümde Feldman’ın mutluluk görüşünü, diğer çalışmalarını da yeri geldiğinde kullanmakla birlikte, temel olarak onun *What is This Thing Called Happiness?* (2010) isimli eserinden yararlanarak ortaya koymayı deneyeceğiz. Çalışmamızın son bölümünde ise bu görüşün temel eleştirilerini ortaya koyacak ve görüşü değerlendireceğiz. Değerlendirmemiz sonucunda görüşün tutumsal hazlar ve acıların yanında duyusal hazlar ve acıları da hesaba kattığında daha savunulabilir olabileceğini iddia edeceğiz.

Mutluluğun Doğası Hakkında Felsefi İnceleme ve Temel Teoriler

Bir zihin durumu olarak mutluluğun ne olduğuyla ilgili felsefi bir incelemede amaç, mutluluğun doğasını açığa çıkartmaktır. Bu noktada, bu kullanımıyla mutluluğun ne olduğu sorusu ile mutluluğun kaynaklarının ne olduğu sorusunu birbirinden ayırmak önemlidir. Örneğin “Mutluluk, iyi

¹ Murad Omay, “Mutluluk’un Anlamları.” *Kutadgubilig* 23, (2013), 39-48.

² Murad Omay, “Mutluluk Hakkında Felsefi İncelemenin Önemi,” *Kutadgubilig* 25, (2014): 85-94.

arkadaşlarla beraber olmaktır” vb. gibi bir tanım, aslında mutluluğun ne olduğuna ya da doğasına yönelik bir tanım değildir; o daha çok, ne tür şeylerin bizi mutlu yaptığı; bizi mutlu etme eğiliminde olan şeylerin ne ya da neler olduğu; mutluluğun kaynakları hakkında bir görüşür.³ Örneğin iyi arkadaşlarla beraber olmak bize haz verdiği için mi, duygusal durumumuzu belirli bir hale getirdiği için mi, yoksa hayatımızı bir bütün olarak göz önüne aldığımızda ondan memnun olduğumuzu düşünmemizi sağladığı için mi mutluluk meydana getirmektedir? Dolayısıyla mutluluğun ne olduğu sorusu ve bu soruyu cevaplamaya yönelik teoriler, mutluluğun kaynağına değil doğasına yönelir.

Mutluluğun doğasını ortaya çıkartmaya çalışan birçok felsefi teori ileri sürülmüş ve bunlar az çok farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Tiberius mutlulukla ilgili teorileri hazcılık (*hedonism*), hayat-memnuniyeti (*life-satisfaction*) ve duygusal durum teorisi (*emotional state theory*) olarak sınıflandırır.⁴ Besser de mutluluk teorilerini hazcılık, duygusal durum teorisi ve mutluluğun memnuniyet teorileri (*satisfaction theories of happiness*) olarak üçe ayırarak inceler.⁵ Haybron tarafından yapılan bir sınıflandırmaya göreyse bu teoriler; hazcılık, hayat memnuniyeti teorileri, duygusal durum teorileri ve karma teoriler (*hybrid theories*) olarak dörde ayrılır.⁶ Brülde tarafından yapılan başka bir sınıflandırmaya göre ise mutlulukla ilgili görüşler, bilişsel (veya tutumsal) görüş (*the cognitive (or attitudinal) view*), hazcı görüş (*the hedonistic view*), ruh hali/duygudurum görüşü (*the mood view*) veya duygusal durum teorisi, ve karma görüş olarak dörde ayrılır.⁷ Heatwood, hazcılık, hayat tatmini ve duygusal durum görüşü şeklindeki üçlü sınıflandırmanın, mutluluğun bir şekilde arzunun tatmininden oluştuğunu ileri süren dördüncü bir teori kategorisi olan arzu-tatmini teorilerini (*desire-satisfaction theories*) ihmal ettiğini söyleyerek sınıflandırmaya bu teorileri de ekler.⁸ Kısaca, genel olarak mutluluğun ne olduğuyla ilgili; hazcı teoriler, duygusal durum teorileri, hayat memnuniyeti teorileri ve arzu-tatmini teorileri olarak dört tür temel teori kümesi olduğu söylenebilir.

³ Daniel M. Haybron, “Happiness,” Erişim Tarihi: Haziran 8, 2022, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2020 Edition), ed. Edward N. Zalta <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/happiness/>, 1.2.

⁴ Valerie Tiberius, “Happiness,” içinde *The International Encyclopedia of Ethics*, ed. Hugh LaFollette, West Sussex: Wiley-Blackwell, 2013, 2287.

⁵ Lorraine L. Besser, *The Philosophy of Happiness: An Interdisciplinary Introduction*, New York: Routledge, 2021, 12.

⁶ Haybron, “Happiness,” 2.1.

⁷ Bengt Brülde, “Happiness Theories of The Good Life,” *Journal of Happiness Studies* 8, no 1 (2007): 17.

⁸ Chris Heatwood, “Happiness and desire satisfaction,” *Nous* 56, no 1 (2020): 57.

Mutlulukla ilgili teorilerin bir kümesi, hazcı teoriler, hazcılık, hazcı açıklama ya da hazcı görüş olarak adlandırılır.⁹ Yakın dönemde bu tür bir teori kümesinin içinde yer alanlar olarak J. Bentham (*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, 1780), J. S. Mill (*Utilitarianism*, 1861), H. Sidgwick (*The Methods of Ethics*, 1874), J. Griffin (*Well-Being*, 1986), T. Tännsjö (*Narrow Hedonism*, 2007), F. Feldman (*What Is This Thing Called Happiness?*, 2010) ve S. Morris'in ("In defense of the hedonistic account of happiness," 2011) görüşleri sayılabilir.

Genel olarak hazcı teorilerin mutluluğu, bireyin haz veren deneyimlerinin hoş olmayan deneyimlerine üstün gelmesiyle özdeşleştirdiği söylenebilir. Başka bir ifadeyle mutluluk, hoşnutsuzluk (*displeasure*) ya da acı (*pain*) üzerinde hazzın olumlu bir üstünlüğü olarak kabul edilir.¹⁰ Feldman tarafından "duyusal hazcılık" (*sensory hedonism*)¹¹ adı verilen genellikle daha eski bazı hazcı teorilere göre mutluluk sadece etkilenimsel (*affective*) bir zihin durumudur; o, herhangi bir bilişsel bileşen içermez. Bu teorilere göre mutlu olmak, kabaca, kendini mutlu hissetmektir.¹² Öte yandan, daha sonra göreceğimiz gibi Feldman'ın tutumsal hazcılığı gibi bazı çağdaş hazcı teoriler bu belirtilenlerden farklı bir tür hazcılık ve mutluluk görüşünü savunur.

324

Mutluluğun ne olduğuyla ilgili diğer bir teori kümesi, duygusal durum teorileri, duygusal durum görüşü ya da ruh hali teorisi olarak adlandırılır.¹³ İlk olarak D. Haybron ("On Being Happy or Unhappy", 2005; *The Pursuit of Unhappiness*, 2008) tarafından ileri sürülmüş bu teorinin yakın dönemli savunucularından bazılarının A. Kauppinen ("Meaning and Happiness", 2013), L. Besser-Jones ("The Pursuit and Nature of Happiness", 2013) ve S. H. Klausen ("Happiness, Dispositions and the Self", 2015) olduğu söylenebilir.

Duygusal durum teorileri hazcı teoriler gibi mutluluğu sadece hoş bir deneyim; acılar karşısında hazzın üstün gelmesi olarak görmez. Bu teorilere göre mutluluk, kişinin bir bütün olarak ruh haliyle ilgilidir. Mutluluk, belirli bir tür olumlu ruh halidir (*positive mood state*). Ayrıca, bireyin ruhsal durumunu etkilemeyen, onunla ilgili olmayan etkilenimler ve hazlar bu teorilerde dışarıda bırakılır. Hazcı teoriler mutluluğu basitçe hoşnutsuzluğun (*unpleasantness*) zıttı olarak görürken, duygusal durum teorileri mutluluğu kabaca depresyon ya da

⁹ Haybron, "Happiness," 2.1, 4.1; Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 17, 18.

¹⁰ Haybron, "Happiness," 22.1; Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 17.

¹¹ Fred Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, New York: Oxford, 2010, 23.

¹² Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 17.

¹³ Haybron, "Happiness," 2.1; Daniel M. Haybron, *The Pursuit Of Unhappiness: The Elusive Psychology of Well-Being*, New York: Oxford University Press, 2008, 108; Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 18.

anksiyetenin zıttı gibi geniş bir ruhsal durum olarak görür. Bu ruh hali farklı teorilerde farklı şekilde anlaşılabilir. Duygusal durum teorilerinin hazcı teorilerden farklı olduğu diğer nokta, duygusal durum teorilerine göre mutlu olmanın, birinin hayatının bir tür ruhsal (*psychic*) onayıyla (*affirmation*) ilgili olmasıdır. Bu anlamda bu teoriler, biraz sonra değineceğimiz hayat memnuniyeti teorileriyle benzerlik taşır. Fakat duygusal durum teorileri bizim duygusal onayımızı vurgularken, hayat memnuniyeti görüşleri daha çok reflektif ya da akli onayı vurgulama eğilimindedir.¹⁴

Mutlulukla ilgili bir başka teori kümesi, hayat memnuniyeti teorileri ya da bütün hayat memnuniyeti teorileri (*whole life satisfaction theories*)¹⁵ olarak adlandırılır. Bu tür teorileri savunanlardan bazıları olarak George Henrik von Wright (*Varieties of Goodness*, 1963), R. B. Brandt ("Happiness", 1967), D. A. L. Thomas (*Happiness*, 1968), Wladyslaw Tatarkiewicz (*Analysis of Happiness*, 1976), Elizabeth Telfer (*Happiness*, 1980), John Kekes (*Happiness*, 1982) ve L. W. Sumner'ın (*Welfare, Happiness, and Ethics*, 1996) isimleri sayılabilir.¹⁶

Farklı türlere ayrılabilirler de genel olarak hayat memnuniyeti teorilerine göre mutluluğun, kişinin bir bütün olarak hayatına karşı olumlu bir tutuma sahip olması; hayatını bir bütün olarak onaylaması olduğu söylenebilir. Burada kişinin değerlendirmesinin nesnesi, bir bütün olarak onun kendi hayatıdır. Bu teorilerde kişinin kendi hayatına yönelik tutumu geniş ölçekli bir tutumdur ve o, belirli memnuniyetlerin (*satisfactions*) ve memnuniyetsizliklerin (*dissatisfactions*) toplamına indirgenemez. Bu nedenle mutlu olmak, kişinin bazı yönlerden değil tüm hayat durumuna karşı olumlu bir tutuma sahip olmasıdır.¹⁷ Başka bir ifadeyle bu teorilere göre mutlu olmak, kişinin kendi hayatını olumlu görmesi, onaylaması, olumlu bir şekilde değerlendirmesi ve hayatının kendisi için iyi gittiğine dair —az ya da çok açık— bir yargısıdır.¹⁸ Bazı hayat memnuniyeti teorileri mutluluğu sadece bilişsel (*cognitive*) bir zihin durumu olarak görür. Bu tür teorilere göre mutlu olmak,

¹⁴ Daniel M. Haybron, "On Being Happy or Unhappy," *Philosophy and Phenomenological Research* 71, no 2 (2005): 307-310; Haybron, "Happiness," 2.1, 2.4; Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 19.

¹⁵ Haybron, "Happiness," 2.1; Jussi Suikkanen, "An Improved Whole Life Satisfaction Theory of Happiness," *International Journal of Wellbeing* 1, no 1 (2011): 151. Burada "life satisfaction" terimini, "hayat tatmini" yerine "hayat memnuniyeti" ifadesiyle karşılamak daha uygun gibi durduğundan "satisfaction" terimini "memnuniyet" olarak çevirmekle birlikte, buradaki "memnuniyet" ifadesi etkilenimsel olarak —ya da sadece etkilenimsel olarak— anlaşılmalıdır.

¹⁶ Suikkanen, "An Improved Whole Life Satisfaction Theory of Happiness," 152-153.

¹⁷ Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 17-18.

¹⁸ Haybron, "Happiness," 2.1; Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 17-18.

kişinin bir bütün olarak kendi hayatını olumlu bir şekilde değerlendirmesi, onaylaması; bütün olarak hayatına karşı olumlu bir *düşünsel* tutumu olmasıdır.¹⁹ Öte yandan diğer bazı hayat memnuniyeti teorilerinde bilişsel ögeye etkilenimsel (*affective*) öge de eşlik edebilir.²⁰ Bu durumda ortaya çıkan karma teoriler, mutluluğun hem etkilenimsel hem de bilişsel bileşenden oluşan karmaşık bir zihinsel durum olduğunu ileri sürer.²¹ Bu tür karma teorilerde mutlu olmak, kişinin hem bilişsel olarak bir bütün olarak hayatını, kendi tasavvur ettiği kadarıyla olumlu bir şekilde değerlendirmesi hem de iyi hissetmesidir.²²

Mutlulukla ilgili diğer bir teoriler kümesi, arzu-tatmini teorileri (*desire-satisfaction theories*), arzu-temelli teoriler (*desire-based theories*) ya da tercihçilik (*preferentism*) olarak adlandırılır.²³ Heathwood'a göre bu teorilerin kökü Kant'a (*Pratik Aklın Eleştirisi*, 1788) kadar gitse de çağdaş dönemde onu savunanlar arasında V. J. McGill (*The Idea of Happiness*, 1967), D. P. Gauthier ("Progress and Happiness: A Utilitarian Reconsideration", 1967), R. C. Solomon ("Is There Happiness after Death?", 1976), W. Davis ("A Theory of Happiness", 1981), D. Jeske ("Perfection, Happiness, and Duties to Self", 1996), S. Luper (*Invulnerability: On Securing Happiness*, 1996), D. Kahneman ("Objective Happiness", 1999) ve C. Heatwood'un ("Happiness and Desire Satisfaction", 2020) isimleri sayılabilir.²⁴

326

Bu teoriler, genel olarak mutlu olmayı arzu tatmini kavramlarına başvurarak açıklamaya çalışır; onlar mutlu olmanın istediğimizi elde etmek olduğunu ya da bazı versiyonlarında, koşullarımız hakkında tam bilgiye sahip olduğumuz durumda istediklerimizi elde etmek olduğunu ileri sürer.²⁵

Feldman'ın Duyusal Hazcılığı Formülasyonu ve Reddi

Belirtildiği gibi mutluluğun ne olduğuyla ilgili farklı teori kümeleri ve onların içinde yer alan birçok teori mevcuttur. Bu konudaki teori kümelerinden biri, yine bahsi geçtiği gibi hazcı teorilerdir. Aynı kümeye toplansalar da hazcı teorilerin hazzı nasıl anladıkları açısından farklılık gösterdikleri söylenebilir. Örneğin Feldman kendi görüşünü hazcı bir görüş olarak adlandırsa da onun

¹⁹ A.e., 17.

²⁰ Haybron, "Happiness," 2.1.

²¹ Brülde, "Happiness Theories of The Good Life," 17.

²² A.e., 19; Haybron, "Happiness," 2.1.

²³ Heatwood, "Happiness and desire satisfaction," 57; Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 15.

²⁴ Heatwood, "Happiness and desire satisfaction," 57.

²⁵ Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 54.

hazcılığı, onun “duyusal hazcılık”²⁶ dediği bir tür hazcılıktan farklıdır. Bu farkı görebilmek ve Feldman’ın görüşünü daha iyi ortaya koyabilmek açısından, duyusal hazcılığın neyi ileri sürdüğünü; Feldman’ın bu görüşü nasıl formüleştirdiğini ve reddettiğini görmek faydalı olacaktır.

Mutlulukla ilgili duyusal hazcılık görüşünün en erken savunucuları klasik faydacılar olarak görülebilir. Bentham, *Ahlakın ve Yasamanın İlkelerine Giriş*’te “fayda, çıkar, haz, iyi ya da mutluluk (bu durumda bunların hepsi aynı anlama gelir)” diyerek terminolojik ayrımlar yapmasa da²⁷, “Mutluluğun nelerden oluştuğunu daha önce gördük: Hazların tadını çıkarmak, acılardan korunmak.”²⁸ diyerek hazcı bir mutluluk teorisini onaylar gibi görünür. J. S. Mill ise *Faydacılık*’taki şu ifadesiyle Bentham’dan daha net olarak, mutlulukla ilgili bir tür hazcılığı ileri sürmüş gibi görünür: “Mutluluk ile bahsedilen şey hazdır ve acının olmamasıdır; mutsuzlukla ise acıdan ve hazzın yokluğundan bahsedilmektedir.”²⁹ Bir başka klasik faydacı Sidgwick ise *Etiğin Yöntemleri*’ndeki şu ifadesiyle benzer bir hazcı mutluluk tanımı verir gibi görünür: “mümkün olan en büyük Mutluluk’la, hazzın acı karşısında elde edilebilecek en büyük fazlasını anlıyoruz”.³⁰

Feldman; Bentham, Mill ve Sidgwick’in bu görüşlerinden yola çıkarak, onların görüşlerini, “Bentham-Mill-Sidgwickçi tür mutluluk görüşü”, “mutlulukla ilgili duyusal hazcılık” ya da kısaca “duyusal hazcılık” olarak adlandırır. O, duyusal hazcılığı eleştirmeden önce, belirtilen filozofların görüşlerinden yola çıkarak, bu görüşün en savunulabilir formülasyonunu geliştirmeye çalışır. Sidgwick’in mutluluğu Bentham ve Mill’e göre daha özenli tanımladığını belirten Feldman, onun yukarıda belirtilen ifadesini formüle eder. Hazzın yoğunluğunun “hedonlar” (*hedons*) olarak; acının yoğunluğunu da “dolorlar” (*dolors*) olarak ölçülebileceği varsayıldığında, bir kişinin belirli bir andaki “hedono-dolorik dengesi”nin (*hedono-doloric balance*), o sırada deneyimlediği haz hedonlarının sayısından, yaşadığı acı dolorlarının çıkarılmasına eşit olduğu varsayılabilir. Feldman’a göre Sidgwick “hazzın acı üzerindeki fazlalığından” bahsettiğinde, böyle bir “hedono-dolorik denge”yi kastetmiş olabilir. Eğer bu böyleyse, Sidgwick’in mutluluk tanımı şöyle formüle

²⁶ A.e., 23.

²⁷ Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Kitchener: Batoche Books, 2000 [1781], 14-15.

²⁸ A.e., 61.

²⁹ John Stuart Mill, *Faydacılık*. Çeviren. Gökhan Murteza. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017 [1863], 28.

³⁰ Henry Sidgwick, *The Methods of Ethics*, 7. Baskı. London: Palgrave Macmillan, 1962 [1874], 120.

edilebilir: "x, t anında n derecesinde mutludur =tnm. x'in t anındaki hedono-dolorik dengesi n'dir."³¹

Feldman duyusal hazcılığı bu şekilde formüle ettikten sonra, onun bir mutluluk teorisi olarak savunulabilir olmadığını ileri sürer. Onun böyle bir teorinin yanlış olduğunu gösteren bir örneği (Wendell vakası), hedono-dolorik dengesi bakımından pozitif durumda olan ama mutlu olmayan biriyle ilgilidir. Biraz değiştirilmiş şekliyle, bir kişinin sürekli reklamını gördüğü bir yiyeceği satın aldığını ve ondan 400 hedonluk bir haz beklediğini varsayalım. Ama onu yediğinde 12 hedonluk bir haz alır. Bu durumdan büyük hayal kırıklığına uğrar ve kazıklandığını düşünür. Böyle bir durumda, bu kişinin hedono-dolorik dengesi pozitif olsa da onun mutlu olmadığını söyleyebiliriz.

Feldman'ın ikinci örneği de (Dolores vakası), haz-acı dengesi bakımından negatif durumda olan ama mutlu olan biriyle ilgilidir. Uzun süredir ciddi kronik ağrı çeken birinin, doktoru tarafından önerilen yeni bir ilaç aldığını ve ağrısının önemli ölçüde azaldığını düşünelim. Bu durumda o, sürekli çektiği 400 dolorkluk acı yerine şimdi 12 dolorkluk bir acı çekmektedir. O, bu ilacın mucizevi olduğunu ve ağrılarındaki azalmayı düşünür. Böyle bir durumda onun hedono-dolorik dengesi negatif olsa da onun mutlu olduğu düşünülebilir.

328

Feldman'ın son örneği (yeni anne vakası), büyük duyusal acılar içinde bile mutlu olarak görülebilecek bir kişiyle ilgilidir. Uzun zamandır bebek bekleyen bir kadının, hamile olup doğum yaptığını ve kocasının doğumdan hemen sonra ona, bebeğini doğurduğu sıradaki duygusal durumunu sorduğunu düşünelim. Yeni annenin kocasına, bebeğinin doğum anında hissettiği acının hayatının en kötü acısı olduğunu ama aynı zamanda o an çok mutlu olduğunu söylediğini varsayalım. Feldman, bu örneğin, bir kişinin kesinlikle olumsuz bir hedono-dolorik dengeye sahip olduğunda bile oldukça mutlu olabileceğini gösterdiğini belirtir.³²

Feldman'ın Mutlulukla İlgili Tutumsal Hazcılık Teorisi

Feldman, yukarıda belirtilen gerekçelerle duyusal hazcılığı reddederken, daha önce bazı çalışmalarında geliştirmeye başlasa da temel olarak *What is This Thing Called Happiness?* (2010) isimli eserinde serimlediği, Mutlulukla ilgili Tutumsal Hazcılık (*Attitudinal Hedonism about Happiness - AHH*) adını verdiği hazcı bir teori geliştirir.

³¹ Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 25.

³² *A.e.*, 26-36.

O, duyuusal hazcılığın anladığı anlamdaki hazları “duyuusal haz” (*sensory pleasure*) olarak adlandırır. Duyuusal haz, ona göre, sıcak hissi, soğuk hissi, basınç hissi, gıdıklanma ya da kaşınma gibi hazzın bir duygudan (*feeling*) ya da duyumdan (*sensation*) alındığı haz türüdür.³³ Feldman’a göre, duyuusal hazdan farklı bir haz türü daha vardır: *tutumsal haz* (*attitudinal pleasure*). Tutumsal haz, bir duygu ya da duyumdan çok bir önermesel tutumdur (*propositional attitude*). Bazı durumlardan memnun olma tutumudur. Örneğin, barışsever bir insan, savaşların olmadığı, dünyanın barış içinde olduğu bir durumdan memnunsa, o belirli bir olgudan —dünyanın barış içinde olmasından— tutumsal haz almış olur. Ya da örneğin Tom’un Massachusetts’tte yaşamaktan memnun olduğunu söylediğimizde bu tür bir hazzı ona atfederiz. Tutumsal hazlar, tıpkı inançların, umutların ve korkuların nesnelere yöneltildiği gibi her zaman nesnelere, olgulara, şeylere yönelir. Bu, onları duyuusal hazlardan ayıran bir yöndür. Örneğin, Tom’un Massachusetts’tte yaşamaktan memnun olduğu ifadesinde Tom’un tutumsal hazzının nesnesi, Tom’un Massachusetts’tte yaşaması durumudur. Bazı durumlarda, bir kişinin hazzının önermesel nesnesini (*propositional object*) açıkça tanımlayamasak da tutumsal haz alınanın tam olarak hangi durumlar olduğunu bilmesek de bu böyledir.

Feldman’a göre duyuusal hazlar ile tutumsal hazlar arasındaki ikinci fark, tutumsal hazların bilindik anlamda herhangi bir duyguya veya haz verici duyuma (*pleasurable sensations*) sahip olmayı gerektirmemesidir. Onlara sahip olduğumuzu duyuusal olarak değil, bir şeye inandığımızda ya da umduğumuzdakiyle aynı şekilde biliriz.³⁴ Feldman’a göre tutumsal haz bir “olumlu” tutumdur (“*pro*” *attitude*). Tom, Massachusetts’tte yaşamaktan memnunsa, o zaman bir şekilde “karşı” olmaktan ziyade “onun lehinde” veya “yanında”dır. Tutumsal hazzın karşıtı tutumsal hoşnutsuzluktur (*attitudinal displeasure*). Tutumsal hoşnutsuzluk bir “olumsuz” tutumdur (“*con*” *attitude*). Tom, Massachusetts’tte yaşamaktan memnun olsa da bir hız cezası almış olmaktan memnun olmayabilir.³⁵

Feldman’a göre kişi şu anda olan şeylerden olduğu gibi, geçmişteki veya gelecekteki şeylerden de; başkalarının başına gelen, gelmiş veya gelecek

³³ A.e., 109; Fred Feldman, *Pleasure and The Good Life*, Oxford: Clarendon Press, 2004, 55.

³⁴ Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 109-110, 111, 143; Feldman, *Pleasure and The Good Life*, 55-56.

³⁵ Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 111-113.

olan şeylerden de; hayatıyla ilgili büyük ölçekli (*global*) gerçeklerden ya da küçük, önemsiz ve yerel (*local*) gerçeklerden de tutumsal haz alabilir.³⁶

Feldman, bir kişinin tutumsal haz alabilmesi için, tutumsal hazzın nesnesini —bilincinin ön saflarında olsun ya da olmasın— düşünmesi gerektiğini ileri sürer. Tutumsal haz ona göre inancı gerektirir. Örneğin Tom, Massachusetts'te yaşamaktan memnunsa, o zaman Massachusetts'te yaşadığına inanmalıdır. Ama Feldman, tutumsal hazzın bilgiyi ve doğruluğu gerektiğini ileri sürmez; "sahte haz" olgusunun mümkün olabileceğini kabul eder. Bir kişi yanlış bir şeye inanarak da tutumsal haz alabilir.

Feldman, inancın ve arzunun da önermesel tutumlar olduğunu ileri sürerek, tutumsal hazzın daha makul olarak, inanç ve arzunun bir kombinasyonu olarak tanımlanabileceğini belirtir. Ama bu da ona göre eğer olumlu duygusal bakış açısı yoksa tutumsal haz için yeterli olmayacaktır.³⁷

Feldman'a göre, özsel tutumsal haz (*intrinsic attitudinal pleasure*) ile dışsal tutumsal haz (*extrinsic attitudinal pleasure*) arasında da bir ayrım vardır. Ona göre bazı durumlarda kişi belirli bir durumdan, sadece bu durumu, memnun olduğu başka bir durumun işareti olarak gördüğü için memnun olur. Örneğin, bir sporcu rakibinin alındaki ter damlalarını görmekten, bu durum rakibinin hızlı yorulduğunu ve böylece onun rakibini yeneceğini gösterdiği için memnun olabilir. Dolayısıyla Feldman'a göre bir kişi bir durumdan ancak ve ancak o başka bir şey uğruna değil, o durumun kendisi uğruna memnunsa, o kişinin o durumdan özsel tutumsal haz aldığı söylenebilir. Öte yandan Feldman, bazı durumlarda kısmen özsel kısmen dışsal tutumsal haz alınabileceğini de belirtir. Örneğin Tom'un Massachusetts'te yaşamaktan memnun olmasının bir kısmı çocuklarının orada yaşamasıyla, başka bir kısmı da çocukları orada yaşamasa bile sadece orada yaşamaktan memnun olması olabilir.³⁸

Duyusal hazlar ile tutumsal hazlar arasında, özsel tutumsal hazlar ile de dışsal tutumsal hazlar arasında belirtildiği şekilde ayrımlar yapan Feldman, mutluluğu da özsel tutumsal hazdan ve özsel tutumsal hoşnutsuzluktan yola çıkarak tanımlar. Ona göre bir kişinin belirli bir anda sahip olduğu mutluluk miktarı, onun mutluluk atomları dediği şeye bağlıdır. "Mutluluk atomları", bir kişinin belirli bir anda belirli bir önermesel nesne hakkında belirli bir derecede özsel tutumsal memnun olup olmama durumudur ki onlar bize bir kişinin o belirli anda sahip olduğu mutluluk miktarını verir.³⁹

³⁶ A.e., 114.

³⁷ A.e., 115-116.

³⁸ A.e., 117-118.

³⁹ A.e., 110, 112, 119.

Kısaca Feldman'ın AHH teorisi, bir kişinin mutluluk düzeyinin nihai olarak, şeylerden aldığı özsel tutumsal haz ve hoşnutsuzluk miktarları tarafından belirlendiği görüşüdür. Daha tam olarak, AHH'ye göre, belirli bir anda mutlu olmak, o anda olan şeylerden özsel tutumsal hoşnutsuzluktan çok özsel tutumsal haz almak; bir aralıktaki mutluluk, aralık içindeki anlardaki mutluluğun toplamı; bir alandaki mutluluk, o alanla uygun şekilde ilişkilendirilen nesnelere alınan mutluluk; bir bütün olarak hayattaki mutluluksa, tüm hayatımız olan aralıktaki mutluluktur.⁴⁰

Feldman'a göre "mutlu" günlük dilde gevşek ve belirsiz olarak, sıklıkla açık bir anlamı olmadan kullanılsa da kesin konuşmaları istenirse kişiler "mutlu"yu, şeylerden tutumsal hoşnutsuzluktan daha fazla tutumsal haz alma olarak kullandıklarında hemfikir olacaklardır. Ona göre, biz birinin "mutlu" olduğunu söylediğimizde, onun şeylerden haz-almamadan çok haz aldığını; "mutlu bir ruh hali"nde olduğunu söylediğimizde, onun genellikle şeylerden haz almama yerine haz aldığı bir ruh durumunda olduğunu; "mutlu bir tabiat"a sahip olduğunu söylediğimizde, onun doğal olarak şeylerden haz almamadan çok, haz alma eğiliminde olan bir kişi olduğunu; "mutlu bir hayat"ı olduğunu söylediğimizde, kişinin hayatı süresince şeylerden haz almamadan çok haz aldığını ifade ederiz.⁴¹

Feldman tutumsal hazcılık görüşünü ortaya koyduktan sonra onun, daha önce duyusal hazcılığın yanlışlığını gösterdiği örneklerle karşı başarılı olup olamayacağını da sınar ve AHH'nin, duyusal hazcılığın yanlış sonuç verdiği üç vakada da kabul edilebilir sonuçlar verdiğini ileri sürer.⁴²

Mutlulukla İlgili Tutumsal Hazcılığın Eleştirileri ve Değerlendirilmesi

Feldman'ın AHH görüşü, özellikle tutumsal haz bağlamında farklı eleştirilere uğramıştır.* Bu bölümde, Feldman'ın AHH görüşüne yönelik onun sadece *What Is This Thing Called Happiness?* adlı çalışmasında belirttiği eleştirileri, onun bu eleştirilere cevaplarını ve son olarak onun AHH teorisine

⁴⁰ A.e., 137, 143, 159.

⁴¹ A.e., 135-136.

⁴² A.e., 124-126.

* Yakın zamanda Ben Bramble "bilinçsiz hazlar" (*unconscious pleasures*) olarak adlandırılacak sorunu dile getirmiş (Ben Bramble, "The Distinctive Feeling Theory of Pleasure," *Philosophical Studies* 162 (2013): 201-17), Feldman bu durum tutumsal hazcı teoriler için bir sorun oluşturmadığını iddia etmiş (Fred Feldman, "Unconscious pleasures and pains: A problem for attitudinal theories?" *Utilitas* 30, no 4 (2018): 472-82), Bramble ise Feldman'ın cevabının yetersizliğini ileri sürmüştür (Ben Bramble, "Unknown Pleasures," *Philosophical Studies* 177 (2020): 1333-44).

yönelik bizim değerlendirmemizi ortaya koymaya çalışacağız.

AHH'ye yönelik bir eleştiri, Feldman'ın, Haybron'un bazı görüşlerine atıfta bulunarak, "nesnesiz ruh halleri sorunu" (*problem of objectless moods*) olarak adlandırdığı eleştiridir. Haybron'un tikel olarak hiçbir şeye bağlı olmayan, herhangi bir şey hakkında olmayan, belirli bir yeri veya nesnesi olmayan ruh hallerinden bahsettiğini ve bunların kaygı (*anxiety*), sinirlilik/asabiyet (*irritability*) ve depresyon (*depression*) gibi, kişinin farkında olmasa da yaşadığı ruh halleri olduğunu ifade ettiğini⁴³ belirten Feldman, bu görüşten AHH'ye yönelik bir eleştiri çıkartılabileceğini belirtir. AHH, mutluluğun tutumsal hazdan ve hoşnutsuzluktan meydana geldiğini; tutumsal hazın ya da hoşnutsuzluğun da önermesel bir nesnesi olduğunu varsaydığı için, Feldman'a göre kaygı, depresyon, sinirlilik vb. gibi "nesnesiz ruh halleri" olarak görülebilecek şeyler varsa ve bu ruh hallerine sahip insanların mutsuz olduğu varsayılırsa, bunlar AHH için bir sorun oluşturabilir.⁴⁴

Feldman böyle bir eleştirinin makul olup olmadığını görmek için nesnesiz ruh halleri olarak görülebilecek kaygı, asabiyet ve depresyonu inceler. Kaygı türlerinin bazısının nesnesi olduğunu belirten Feldman, DSM-IV'e bakarsak nesnesiz olarak görülmeye en uygun olan kaygı sorununun "Yaygın Anksiyete Bozukluğu" (*Generalized Anxiety Disorder*) olduğunu ifade eder. Bu rahatsızlığın DSM-IV'teki açıklaması, kısaca ve genel olarak belirtirsek, günlük, rutin yaşam koşulları hakkında, gerçek olasılığı veya etkisiyle orantısız kaygı duymadır. Burada da aslında kaygının nesnelere olduğunu ifade eden Feldman, bu nedenle kaygının nesnesiz bir ruh hali olarak görülemeyeceğini ve AHH için bir sorun oluşturmadığını ileri sürer.⁴⁵

Feldman'ın belirttiğine göre DSM-IV asabiyeti, olaylara öfke patlamaları veya başkalarını suçlama ya da küçük meseleler yüzünden abartılı bir hüsrana duygusuyla yanıt verme eğilimi olarak görür. Asabiyetin pek çok şeye yönelik ortaya çıktığını belirten Feldman, onun da nesnesiz bir ruh hali olarak görülemeyeceğini ve AHH için bir zorluk teşkil etmediğini iddia eder.⁴⁶

Yine Feldman'ın belirttiğine göre DSM-IV, depresyondaki kişilerde, ilgi veya haz kaybının, en azından bir dereceye kadar mevcut olduğunu ve böyle bireylerin önceden haz verici olarak kabul ettikleri etkinliklerden hiç haz alamadıklarını belirtmektedir. Bu durumdaki bir kişinin mutluluk seviyesinin eskisine göre daha düşük olması, AHH'ye göre, eskiden tutumsal haz aldığı birçok etkinlikten artık tutumsal haz alamadığıyla açıklanabilir. Ayrıca, eskiden tutumsal haz aldığı birçok şeyden tutumsal haz alamamasının getirdiği

⁴³ Haybron, *The Pursuit Of Unhappiness*, 202-203.

⁴⁴ Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 138.

⁴⁵ *A.e.*, 138-139.

⁴⁶ *A.e.*, 139-140.

tutumsal hoşnutsuzluk da fazladan onun mutluluk seviyesini düşürmüş olabilir. Bu bakımdan Feldman'a göre depresyon da nesnesiz bir ruh hali değildir ve bu anlamda AHH için bir sorun teşkil etmez.⁴⁷

Feldman, bir kişinin nesnesiz bir ruh haline sahip olduğunu; endişeleneceği bir şey olmasa da endişeli; sinirleneceği bir şey olmazken sinirli; ya da üzüleceği bir şey olmasa da üzgün olduğunu varsaysak bile, bunun AHH için bir sorun olup olmayacağını da sorgular. Ona göre bir kişi böyle bir durumdaysa, hiçbir şeyden tutumsal haz ya da hoşnutsuzluk duymamış olacağı için AHH'ye göre mutluluk seviyesi sıfır olacaktır. Feldman da hiç bir şeyden endişeli, sinirli ya da üzgün olmayan bir kişinin gerçekten mutsuz olmadığını iddia ederek, bu durumun AHH için bir sorun oluşturmayacağını iddia eder.⁴⁸

Feldman'a göre, AHH için nesnesiz ruh halleriyle bağlantılı başka bir sorun, Haybron'un tetiklenmemiş, bilinçten tamamen uzak asabiyetin "mutsuzluğun kurucusu" olduğunu söylemesinden⁴⁹ kaynaklanabilir. Feldman'a göre böyle bir asabiyet eğer belirli bir dereceye kadar mutsuzluğu oluşturuyorsa, bu AHH için bir sorun teşkil eder. Öte yandan Feldman, hiçbir zaman tetiklenmeyen ya da meydana gelmeyen bir asabiyete sahip olmayı bir eğilim olarak görür ve ancak bu eğilim tetiklendiğinde sinirliliğin kendisinin ortaya çıktığını ileri sürer. Ona göre bilinçte açığa çıkmayan, deneyimlenmemiş, kişinin farkında ve rahatsız olmadığı bir ruh hali varsa bile, onun bir kişinin mutluluğu üzerinde bir etkisi olamaz.⁵⁰

AHH'ye yönelik, Haybron tarafından doğrudan AHH'ye yönelik ortaya koyulan; Feldman tarafından doğrudan AHH'ye yönelik olmasa da AHH'ye yönelik kullanılabileceği belirtilen bir eleştiriden daha söz edilebilir. Bu eleştiri, AHH'nin, Haybron'un ifadesiyle kısaca "eğlenceyi hazdan çıkardığı" (*to take the fun out of pleasure*)⁵¹ ya da Feldman'ın ifadesiyle mutluluğu "kurumuş" (*desiccated*), "zayıf" (*thin*) veya "aşırı entelektüelleştirilmiş" (*overly intellectualized*) yaptığı eleştirisidir.⁵²

Haybron, örneğin bir kraker yemekten mutlu olmak vb. gibi genelde şundan veya bundan "mutlu olmak"tan ("happy with", "happy about") söz ettiğimizi ve bunun Feldman'ın tutumsal haz dediği şeyle ilgili göründüğünü belirterek eleştirisine başlar. Ama Haybron'a göre örneğin bir kraker yeme deneyiminden memnun olmak; kraker yiyor olma *olgusundan* memnun olmak

⁴⁷ A.e., 140-141.

⁴⁸ A.e., 141.

⁴⁹ Haybron, *The Pursuit Of Unhappiness*, 70-71.

⁵⁰ Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 142-143.

⁵¹ Haybron, *The Pursuit Of Unhappiness*, 64.

⁵² Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 143.

ya da krakerin tadının o şekilde olması *olgusundan* memnun olmaktan ibaret değil gibi görünmektedir. Ona göre sezgisel olarak, kraker yeme deneyimini hoş kılan şey, krakerin tadıdır. Benzer şekilde birisinin acısını dindirme de onun bazı *olgulardan* hoşnutsuzluğunu giderme değildir. Örneğin acı verici bir hastalıkta, sorun o hastalığa yönelik hoşnutsuzluk hissetmeniz vb. gibi bir şey değil, o hastalığın verdiği acıların kendisidir. Bu nedenle Haybron'a göre tutumsal hazcılık, makul bir açıklama gibi görünmemektedir.⁵³

Feldman, Haybron'un tutumsal hazcılığa yönelik belirtilen eleştirisini; doğrudan tutumsal hazcılığa ya da AHH'ye yönelik olmasa da diğer bazı yorumcuların AHH'nin ileri sürdüğü şekilde bir mutluluk anlayışına yönelik eleştirileriyle beraber değerlendirir. Feldman'a göre, Roger Crisp, Elinor Mason, Michael Zimmerman, Alastair Norcross gibi yorumcular, AHH'nin ileri sürdüğü şekildeki bir mutluluk anlayışını, belirtildiği gibi, "kurumuş", "zayıf" veya "aşırı entelektüelleştirilmiş" olarak görmüşlerdir. Feldman'a göre hem Haybron'un hem de belirtilen diğer düşünürlerin itirazının özü, AHH'nin ileri sürdüğü anlamda mutluluğun, nihai olarak "bilişsel" önermesel bir tutum açısından tanımlandığı; ama gerçekte onun daha duyguları içeren bir şekilde tanımlanması gerektiğidir.

334

Feldman'ın bu itiraza cevabı, onun "duygu" kelimesinin iki kullanımıyla ilgili yaptığı ayırmaya başlar. "Duygu" kelimesi bazen sıcaklık veya soğukluk hissi; baskı hissi; kaşıntı; gıdıklanma; yanma hissi vb. gibi şeyleri belirtmek için kullanılır. Feldman bunlara "duyusal duygular" (*sensory feelings*) der. Ona göre tüm duyusal duygular bazı açılardan birbirine benzer; hepsi vücudun, bazen sınırlı bazen geniş, bazen tamamına yayılan bir bölümünde meydana gelir veya kendilerini meydana geliyormuş gibi sunar. Bunlar Feldman'a göre bazı sinirlerin uyarılması sonucu ortaya çıkar. Dolayısıyla bu duygular vücuttaki konumlarla ilişkili ve sinirlerin uyarılmasıyla ilgilidir. Öte yandan "duygu" kelimesi bazen de salt önermesel tutumları belirtmek için kullanılır. Örneğin bazen bir kişinin bir başarıdan "gurur duyduğu" (*feels proud*) söylenir. Bu bir önermesel tutum bildiriminden başka bir şey değildir. Feldman bu tür duygulara "tutumsal duygular" (*attitudinal feelings*) der.

Feldman'a göre "duygu" kelimesini tutumsal duygulara atıfta bulunmak için kullanırsak, tutumsal hazzın bir duygu olduğunu söylemek doğrudur. Bu anlamda ona göre bu tutumsal duygular olmadan mutluluk mümkün olamaz ve bir kişi herhangi bir duyusal duygu hissetmese de mutlu olabilir.⁵⁴ Feldman'ın bu görüşü desteklemek için kullandığı bir örnek, normalde mutlulukla birlikte ortaya çıkan neşeli duyusal duyguların altında yatan nörolojik mekanizmayı

⁵³ Haybron, *The Pursuit Of Unhappiness*, 64-65.

⁵⁴ Feldman, *What Is This Thing Called Happiness?*, 143-144.

tespit eden bir araştırmacıdır. Bu araştırmacı, beynin yalnızca neşeli duyuşal duygular hissedildiğinde aktif gibi görünen bir bölgesini ve bunu devre dışı bırakmanın bir yolunu bulur ve kendi beynindeki bu bölgeyi devre dışı bırakır. Feldman'a göre araştırmacı bunu yaptığı zaman, örneğin çocuklarıyla oynadığı süre boyunca, herhangi bir neşeli duyuşal duygu hissetmese bile, yaptığı çeşitli etkinliklerden tutumsal haz alarak mutlu olabilir. Kısaca Feldman'a göre, bir insan belirli bir anda herhangi bir neşeli duyuşal duygu hissetmese bile mutlu olabilir. AHH'nin bu tür duygular olmadan mutlu olabileceğimizi ileri sürmesi Feldman için AHH'nin bir kusuru değil, teoriyi bazı rakiplerinden daha makul kılan bir özelliğidir.⁵⁵

Feldman, ayrıca, mutlulukla ilgili literatürün, genellikle mutluluğun "derin", "hayat değiştirici" olduğu yönündeki tutumuna karşı çıkar. Ona göre bu konuda görüş bildirenler genellikle mutluluk ile akılcılık, yaşamın anlamlılığı, bilgelik, insanlık ve erdem gibi diğer iyi şeyler arasında temel kavramsal bağlantılar olduğunu iddia eder gibi görünür. Bu tutum, sığ hazlardan hoşlanan bir insanı "mutlu" olarak tanımlamanın yanlış olduğu düşünçesine neden olarak, hazcı bir mutluluk anlayışının yanlışlığı sonucuna götürmektedir. Oysa Feldman'a göre bir kişi mutluluğu önemsiz şeylerde bulabilir; onun mutluluğu "insan doğasının derinliklerinde" bir yere dayanmasa bile o, olağanüstü mutlu olabilir. Feldman bu iddiasını desteklemek için bir vaka örneği verir. Hayatı hakkında pek düşünmeyen, doğrulukla ilgilenmeyen, anı yaşayan bir parti insanı olan Timmy'yi düşünmemizi ister. Öte yandan Timmy'nin kuzeni Tommy ise hayat planı hakkında uzun ve derin düşünen ama yıllardır psikiyatriste görünen, depresyonda biridir. Feldman bu iki kişiyi karşılaştırdığında, mutluluğunun sığlığına rağmen, Timmy'nin açık ara daha mutlu olduğunu belirtir. Ve eğer kendimizi Timmy'nin mutluluğunun "gerçek" ya da "otantik" olmadığını düşünürken bulursak, o zaman "mutlu"nun etkileyici bir yeniden tanımına kanıyor olabileceğimizi ifade eder.⁵⁶

AHH'nin bu eleştirilerine ve Feldman'ın onlara yönelik cevaplarına baktığımızda, AHH'ye yönelik ilk eleştiri olan "nesnesiz hazlar" eleştirisinin bir varyantı olan bilinçte açığa çıkmamış ruh halleri konusunda Feldman'ın, bilinçte açığa çıkmamış, kişinin farkında ve rahatsız olmadığı böyle ruh halleri olsa bile bunun kişinin mutluluğu üzerinde bir etkisinin olmayacağını belirttiğini görmüştük. Öte yandan bilinçte açığa çıkmasa, kişi onu fark etmese ve bu durumdan rahatsız olmasa bile, bazı ruh hallerinin kişiyi mutsuz yapabileceği söylenemez mi? Örneğin bir kişi asabiyetini fark etmemiş ve bu

⁵⁵ A.e., 145-147.

⁵⁶ A.e., 148-149.

farkındalığı nedeniyle ayrıca rahatsız olmamışsa bile, o asabiyeti kişiyi mutsuz bir hale getiremez mi? Bu noktada her ne kadar tam bir karşı argüman verememiş olsak da Feldman'ın itiraza cevabının bize yeterince tatmin edici görünmediğini söylemekle yetinebiliriz.

AHH'ye yönelik ikinci eleştirinin de Haybron'un görüşleri özelindeki kısmı dikkate alınmalı gibi görünmektedir. Bu eleştiri, kısaca, bir şeyden haz almanın, sadece onu deneyimliyor olma olgusundan memnun olmaktan ibaret olmadığını; bir şeyin deneyiminin kendisinden alınan hazzın da onu haz verici kılabileceğini ifade eder. Feldman'ın bu itiraza karşı, bir insanın belirli bir anda herhangi bir olumlu duyusal duygu hissetmese bile mutlu olabileceğini; mutluluğun bu tür duyguları gerektirmediği cevabını verdiğini görmüştük. Ama kanımızca Feldman'ın duyusal hazcılığa yönelik eleştirileri, mutluluğun *sadece* duyusal hazlardan oluşmayabileceğini; bir insanın belirli bir anda herhangi bir olumlu duyusal duygu hissetmese bile mutlu olabileceğini belirli bir derecede gösterebilse de; o, mutlulukta duyusal hazların *hiçbir* rolünün olmadığını ileri sürerek bize göre, kendi teorisinin savunulabilirliğini zayıflatmış gibi görünmektedir. Kanımızca onun görüşü, mutluluğu hem duyusal hazların hem de tutumsal hazların dengesine bağladığında daha savunulabilir olabilir.

336

Sonuç

Çalışmamızda Fred Feldman'ın tutumsal hazcılık görüşünü ve ona yöneltilen bazı eleştirileri incelemeye ve değerlendirmeye çalıştık. Feldman'ın hazları, duyusal ve tutumsal olarak ikiye ayırdığını; duyusal hazların bir duyguya veya haz verici duyuma sahip olmayı gerektirdiğini; öte yandan tutumsal hazların bunları gerektirmediğini; onların bazı durumlardan memnun olma tutumları olduğunu ileri sürdüğünü gördük. Onun teorisine göre tutumsal hazların, her zaman şeylere yöneldiğini; bu şeylerin düşünülmesiyle meydana geldiğini; geçmiş, şimdi ve gelecekteki şeylerle ilgili olabileceğini; inanç gerektirdiğini ama bilgi ve doğruluk gerektirmediğini; özsel tutumsal haz ile dışsal tutumsal haz arasında da bir ayırım olduğunu iddia ettiğini belirttik. Bu ayrımlarının sonucunda Feldman'ın, bir kişinin mutluluk düzeyinin sadece şeylerden aldığı özsel tutumsal haz ve hoşnutsuzluk miktarları tarafından belirlendiğini ileri sürdüğünü gördük.

Daha sonra AHH'ye yönelik ortaya konulan iki eleştirinin ne olduğunu ve onlara yönelik Feldman'ın cevaplarını inceledik ve kendi değerlendirmemizi yaptık. İlk olarak, herhangi bir şey hakkında olmadığı ileri sürülen kaygı, asabiyet ve depresyon gibi ruh hallerinin AHH tarafından nasıl açıklanabileceğiyle ilgili "nesnesiz ruh halleri sorunu" olarak adlandırılan

sorunu ele aldık. Ona yönelik olarak Feldman'ın, bahsi geçen ruh hallerinin nesnesiz olmadığını; nesnesiz olan ruh halleri olsa bile onların AHH için bir sorun oluşturmayacağını ileri sürdüğünü gördük. İkinci olarak, duyu hazların olmadığını; "bilişsel" önermesel bir tutum açısından tanımlanan mutluluk anlayışının sorunlu olduğuna yönelik eleştiriyi inceledik. Feldman'ın bu itiraza cevabının da verdiği bir örnekle, bir insanın belirli bir anda herhangi bir neşeli duyu hazı hissetmese bile mutlu olabileceği; AHH'nin bu tür duygular olmadan mutlu olabileceğimizi ileri sürmesinin teorisi bazı rakiplerinden daha makul kılan bir özelliği olduğunu gördük.

Bu itirazları ve Feldman'ın bu itirazlara yönelik cevaplarını değerlendirmemiz sonucunda, ilk itiraza yönelik Feldman'ın cevabının tam olarak tatmin edici olmadığını; ikinci itirazın Haybron'un ifadeleri bağlamındaki kısmının da kanımızca AHH'ye yönelik önemli bir eleştiri olduğunu belirttik. Bu nedenlerle AHH'nin sadece tutumsal haz ve acıları değil duyu haz ve acıları da hesaba katarsa bu eleştirileri bertaraf edebileceğini ve daha savunulabilir olabileceğini iddia ettik.

KAYNAKÇA

- Bentham, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books, 2000 [1781].
- Besser, Lorraine L. *The Philosophy of Happiness: An Interdisciplinary Introduction*. New York: Routledge, 2021.
- Bramble, Ben. "The Distinctive Feeling Theory of Pleasure." *Philosophical Studies* 162 (2013): 201-17.
- Bramble, Ben. "Unknown Pleasures." *Philosophical Studies* 177 (2020): 1333-44.
- Brülde, Bengt. "Happiness Theories of The Good Life." *Journal of Happiness Studies* 8, no 1 (2007): 15-49.
- Feldman, Fred *Pleasure and The Good Life*. Oxford: Clarendon Press, 2004.
- Feldman, Fred. "Unconscious pleasures and pains: A problem for attitudinal theories?" *Utilitas* 30, no 4 (2018): 472-82.
- Feldman, Fred. *What Is This Thing Called Happiness?* New York: Oxford, 2010.
- Haybron, Daniel M. "Happiness." Erişim Tarihi: Haziran 8, 2022, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2020 Edition), ed. Edward N. Zalta <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/happiness/>.
- Haybron, Daniel M. "On Being Happy or Unhappy." *Philosophy and Phenomenological Research* 71, no 2 (2005): 287-317.
- Haybron, Daniel M. *The Pursuit of Unhappiness: The Elusive Psychology of Well-Being*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Heatwood, Chris. "Happiness and desire satisfaction." *Nous* 56, no 1 (2020): 57-83.
- Mill, John Stuart. *Faydacılık*. Çeviren Gökhan Murteza. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017 [1863].
- Omaï, Murad. "Mutluluk'un Anlamları." *Kutadgubilig* 23, (2013): 39-48.
- Omaï, Murad. "Mutluluk Hakkında Felsefi İncelemenin Önemi." *Kutadgubilig* 25, (2014): 85-94.
- Sidgwick, Henry. *The Methods of Ethics*. 7. Baskı. London: Palgrave Macmillan, 1962 [1874].
- Suikkanen, Jussi. "An Improved Whole Life Satisfaction Theory of Happiness." *International Journal of Wellbeing* 1, no 1 (2011): 1-18.
- Tiberius, Valerie. "Happiness." İçinde *The International Encyclopedia of Ethics*, editör Hugh LaFollette, 2281-92. West Sussex: Wiley-Blackwell, 2013.